

ЛІТЕРАТУРА

1. Белкин А. С. Ситуация успеха. Как ее создать? / А. С. Белкин. — М.: Просвещение, 1991. — 169 с.
2. Богданова І. М. Педагогічна інноватика: навчальний посібник / І. М. Богданова. — Одеса: «ТЕС», 2000. — 148 с.
3. Лавриченко Н. М. Роль учителя в соціалізації учнівської молоді (європейський контекст) / Н. М. Лавриченко // Педагогіка і психологія. — 2008. — № 1. — С. 101–107.
4. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: навч. посіб. / О. М. Пехота, В. Д. Будак та ін.; за ред. І. А. Зязюна, О. М. Пехоти. — К.: Видавництво А.С.К., 2003. — 240 с.

УДК 371.134+373.3(045)

Світлана ТАФІНЦЕВА

МОДЕЛЮВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ СИТУАЦІЙ ЯК ЗАСІБ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ

У статті визначено можливості моделювання педагогічних ситуацій як засобу підготовки майбутніх учителів до соціалізації учнів початкової школи, проаналізовано види педагогічних ситуацій у практиці вищого навчального закладу.

В статье определены возможности моделирования педагогических ситуаций как средства подготовки будущих учителей к социализации учеников начальной школы, проанализированы виды педагогических ситуаций в практике высшего учебного заведения.

The peculiarities of modelling of pedagogical situations as a mean of preparation of the future teachers to socializing of the primary school pupils are determined in the article, the kinds of pedagogical situations in the practice of higher educational institution are analyzed.

Розробка форм та засобів підготовки майбутнього вчителя початкової ланки освіти до соціалізації школярів потребує ретельного вивчення, детального аналізу та практичного узагальнення того, що вже напрацьовано науковцями в минулому.

Розглядаючи проблему підготовки майбутніх учителів у ретроспективі, зазначимо, що об'єктом спеціальних досліджень це явище стало досить давно. Проте підготовка до соціалізації «як універсальних процесів, пов'язаних зі становленням людини та суспільства» [6, с. 17], здійснюється у вищих навчальних закладах на інтуїтивному рівні й потребує детальної розробки методичного інструментарію.

Протягом ХІХ–ХХ століть до різних аспектів зазначеної проблеми зверталися Л. Виготський, Н. Крупська, А. Макаренко, В. Сорока-Росінський, В. Сухомлинський, Л. Толстой, К. Ушинський, С. Шацький та інші педагоги і психологи.

Загальнотеоретичний підхід до змісту та організації професійної підготовки вчителя закладено у працях Ю. Бабанського, Ф. Гоноволіна, М. Кузьміної, В. Сластьоніна, А. Щербакі; проблему загальнопедагогічної підготовки розглядають О. Абдулліна, О. Морозова, Л. Спірін.

Метою статті є аналіз потенціалу моделювання педагогічних ситуацій у навчально-виховному процесі педагогічного закладу як засобу підготовки студентів до соціалізації молодшого школяра.

У процесі професійного становлення майбутнього вчителя важливо забезпечити такі умови, в яких би він зустрічався із різноманітними педагогічними ситуаціями, необхідністю пошуку розв'язку, прийняттям оптимального рішення. Як засвідчує практика, молодий учитель орієнтований на повсякденні справи (навчити рахувати, читати, закріпити правила письма, виконати самостійну роботу, організувати екскурсію, провести свято тощо), а не на перспективу виховання та розвитку особистості молодшого школяра, тобто його соціалізацію. Він інтуїтивно реагує на ситуації, які виникають у шкільному житті. Необхідність прийняти правильне рішення, знайти розв'язання, а тим паче спрогнозувати та спеціально створити їх з педагогічною метою викликає певні труднощі. Стихійність та

академізм у діях вчителя-початківця пояснюється тим, що навчальний заклад пропонує перелік знань для засвоєння, які часто відірвані від практичної діяльності.

Процес підготовки майбутнього вчителя зумовлений модернізацією освітніх процесів та потребує постійного удосконалення. Вимоги, що висуває сучасність, зростають, і вчителю все складніше виконувати обов'язки та функції, покладені на нього суспільством. У зв'язку з цим професійна підготовка педагога підлягає глибокому, поетапному аналізу; вводяться нові навчальні дисципліни, апробуються розроблені спецкурси, пропонуються інноваційні навчальні та виховні технології. Серед цих заходів особливе місце займає моделювання педагогічних ситуацій як засобу підготовки студентів до соціалізації учня початкової школи.

Моделювання широко використовується в різноманітних галузях науки, техніки, виробництва і є однією із характерних особливостей пізнання об'єктивної дійсності. Однак у філософській літературі воно трактується як метод наукового пізнання, який спроможний узагальнити в собі теоретичне й емпіричне, індукцію і дедукцію. Моделювання як метод навчання відоме в методиках природничо-математичного спрямування, зокрема як математичне, фізичне чи комп'ютерне моделювання [4].

Н. Мойсеюк розглядає моделювання через створення та дослідження моделей, які адекватно відображають предмет дослідження і здатні замінити його [8, с. 46]. За О. Гребенюком, М. Рожковим, моделювання тлумачиться як загальнонауковий метод дослідження, при якому вивчається не сам об'єкт дослідження, а його зображення у вигляді так званої моделі, проте результат дослідження переноситься з моделі на об'єкт [2, с. 119–120].

Таким чином, моделювання пов'язане з процесом створення моделей і роботою з ними. Основний його зміст полягає у тому, щоб у результаті діяльності з моделями можна було дістати інформацію про характер ефектів, які пов'язані з досліджуваним об'єктом. Моделювання педагогічних ситуацій у педагогіці та психології успішно використовується для таких завдань як управління навчально-виховним процесом, оптимізація змісту навчального матеріалу, керування пізнавальною активністю, попередження та профілактика конфліктів тощо.

Оскільки одним із пріоритетних завдань розвитку освіти в Україні є створення передумов для виховання особистості, здатної творчо мислити, самостійно приймати нестандартні рішення, гнучко реагувати на зміни в умовах перебудови усіх сфер життєдіяльності соціуму, то у зв'язку з цим формування креативного, самокритичного, ініціативного майбутнього педагога здійснюється тоді, коли студент у роки навчання у вищому навчальному закладі буде поставлений в умови, максимально наближені до його практичної діяльності за допомогою активних форм та методів навчання, до яких і належить моделювання педагогічних ситуацій. Створення та використання педагогічних ситуацій у навчально-виховному процесі педагогічного закладу, які моделюють майбутню діяльність вчителя початкової школи, дає можливість студентам забезпечити їх підготовку до спілкування, співпраці з учнями як на уроці, так і в позаурочній та позашкільній діяльності, у результаті чого відбувається соціалізація останніх.

Теоретичне дослідження зазначеної проблеми дає підстави стверджувати, що моделювання педагогічних ситуацій полягає у створенні уявних ситуацій, які вимагають професійного реагування й розв'язання певних педагогічних завдань.

Моделювання педагогічних ситуацій (на відміну від інших видів мисленого моделювання) — це створення таких ситуацій-моделей, де реальні об'єкти замінюються символами і взаємостосунки між учасниками діяльності складаються не природно, а організовані спеціально під керівництвом викладача, тобто штучно. Метою цього виду діяльності є підготовка майбутніх фахівців до роботи в початковій школі, зокрема успішно здійснювати соціалізацію учнів як міжособистісної інтеракції.

Моделювання педагогічних ситуацій на навчальних заняттях з метою підготовки до соціалізації молодшого школяра та залучення до цього процесу студентів сприяє формуванню у них таких рис:

– ціннісного ставлення до майбутньої діяльності (любов до життя, природи, суспільства; любов до своєї справи; любов до своєї професії та професійної діяльності; повага до учнів як носіїв творчих потенціалів та майбутніх досягнень);

– професійно-педагогічної компетентності, що виявляється у знаннях психології сприймання, розуміння, засвоєння навчальної інформації (знання предмета та психологічних особливостей його сприймання, засвоєння, узагальнення, використання на практиці учнями; знання методів мотивації учнів до пізнавальної діяльності; знання соціально-психологічних особливостей молодших школярів, володіння методами вивчення груп та колективу);

– професійної спрямованості (на співвіднесення інтересів, нахилів, здібностей учнів; на навчання їх прийомів самоорганізації, самоконтролю, самооцінювання);

– професійних умінь, тобто володіння основами майстерності та творчості у розв'язанні поточних проблем (оцінні, гностичні, прогностичні, проєктивні, конструктивні, комунікативні, організаторські);

– професійна відповідальності перед собою, перед учнями, їхнім майбутнім, яка базується на володінні мистецтвом моделювання та проектування.

В основі кожної педагогічної ситуації наявний певний конфлікт:

– незадоволення (негативне ставлення до будь-кого чи будь-чого);

– суперечність (відсутність погодження через різноманітні погляди, судження);

– протидія (дія, що суперечить основній діяльності);

– протистояння (пручання діяльності будь-кого чи будь-чого);

– розрив (порушення зв'язку, погодженості) [9, с. 27].

Таким чином, моделювання педагогічних ситуацій на заняттях психолого-педагогічного циклу пропонує використання таких завдань, загальний шлях виконання яких полягає в тому, що через розв'язування проблеми професійної спрямованості у студентів загострюється професійний інтерес, актуалізуються наявні знання, закріплюються навички педагогічного аналізу та узагальнення, розвиваються педагогічні здібності й установки. Включення майбутніх педагогів у ситуації професійної спрямованості створює умови, у яких вони отримують можливість самостійно аналізувати педагогічні процеси, встановлювати зв'язки між явищами, педагогічними впливами та реакціями-відповідями учнів, усвідомлювати логічний зв'язок, послідовність дій, зіставляти раніше вивчене із новими знаннями та використовувати їх для розв'язання педагогічних ситуацій [5, с. 103].

Відомі такі види педагогічних ситуацій: ситуації-ілюстрації, ситуації-вправи, ситуації-оцінки, ситуації-проблеми.

Ситуації-ілюстрації використовуються з метою отримання нових знань через демонстрування найбільш вірогідних способів розв'язання запропонованих проблем. Наприклад, на заняттях з дисциплін педагогічного циклу можуть бути використані такі ситуації-ілюстрації:

Ситуація 1. У 3 класі — дівчата-близнючки із багатодітної родини. Вони скромно вдягнені, ніколи не приносять до школи сніданків, солодощів. Діти ставляться до них зі зверхністю. Коли сестрам пропонують відповідальне доручення, інші з цього глузують. Як наслідок дівчата відмовляються спілкуватися з однокласниками. Як вплинути на ситуацію?

Ситуація 2. У 2 класі навчається хвора дитина (порушення дикції, кульгава тощо). Однокласники стороняться її, позаочі висміюють. Як вплинути на ситуацію?

Ознайомлення студентів із типовими ситуаціями зі шкільного життя та методами їх розв'язування сприяє ефективній підготовці майбутніх педагогів до соціалізації підростаючого покоління.

Ситуації-вправи характеризуються більшою вимогливістю до розвитку професійних умінь та навичок; передбачають оволодіння методами розв'язування педагогічних задач та знаходження розв'язку запропонованої ситуації. Їх мета — вироблення й закріплення навичок педагогічної діяльності, методів педагогічного впливу на учнів та активізації взаємодії із ними і класним колективом. Наприклад, студентам пропонуються такі ситуативні вправи:

– поспостерігайте у класі за організацією чергування та проаналізуйте його педагогічну доцільність і ефективність;

– порадьте учню початкової школи, як краще виконати суспільне доручення;

– висловіть вдячність дитині, яка успішно виконала поставлене завдання;

– викажіть осуд групі учнів, які не виконали домашнього завдання.

Такі ситуації-вправи дозволяють студентам оцінити ступінь сформованості у себе методів педагогічної роботи, рівень розвитку професійних умінь та навичок.

Ситуації-оцінки покликані, щоб оцінити вже прийняте рішення чи обрати один із запропонованих варіантів, вмотивувавши заключний висновок.

Ситуація 1. У 4 класі хлопчик із багатодітної родини при будь-якій нагоді нагадує про свої права та привілеї. Як на це реагувати?

а) на подібні «виступи» реагувати спокійно, проте не йти на «поводу» у безцеремонної дитини;

б) суворо присоромити хлопчика, зауваживши, що його права вже весь клас вивчив напам'ять;

в) різко сказати: «Я також із багатодітної родини, ну і що з цього?»;

г) апелювати до гордості дитини: «Поводь себе гідно, адже ти — людина?»;

г) терпляче ставитися до зазіхань дитини: багатодітні родини у нас — велика рідкість, і школа повинна таких дітей максимально підтримувати.

Ситуація 2. На уроці фізкультури учень 4 класу жував гумку, надував пузири. Вчитель почав вимагати, щоб той припинив. Хлопчик зробив вигляд, що викинув гумку, проте продовжував жувати. Вчитель зроби ще одне зауваження — безрезультатно.

Вчитель: Скільки разів треба повторювати одне і те саме?! Безтолковий!

Учень: Чому Ви мене обзиваєте? Самі такі!

Після цього вчитель вигнав хлопчика з уроку.

Оцініть вчинок педагога. Запропонуйте інші шляхи розв'язання ситуації.

Ситуації-проблеми, які передбачають проведення детального аналізу ситуації та вибір оптимальних шляхів розв'язання, потребують комплексних знань, відповідних методів педагогічної роботи, розвитку педагогічного мислення.

Із теми «Трудове виховання молодших школярів» можна запропонувати студентам таку ситуацію-проблему: на прохання вчителя прибрати своє робоче місце після уроку другокласник зауважив, що вдома всі побутові роботи виконує хатня робітниця, яку він запросить для прибирання у школі.

Вчитель: Кожна людина повинна самостійно виконувати побутову роботу.

Учень: Навіщо я буду це робити, коли в батьків є гроші, щоб все оплатити. І вам у клас вони купили телевізор та DVD-програвач. Тому не заставляйте мене.

Яку стратегію поведінки доцільно обрати вчителю?

Моделювання педагогічних ситуацій на предметах психолого-педагогічного циклу допомагає розкрити перед майбутніми вчителями початкової школи соціальне значення обраної професії, основні її кваліфікаційні характеристики; забезпечити тісний зв'язок між теоретичним блоком та його практичною реалізацією у навчально-виховному процесі школи; побачити і з'ясувати типові перешкоди, які виникають у вчительській діяльності в аспекті соціалізації підростаючого покоління, та визначити шляхи їх подолання.

Отже, використання у навчально-виховному процесі педагогічних ситуацій виводить студента із позиції суб'єкта навчання у роль «учителя»; пришвидшує його становлення як професіонала, який володіє прийомами соціалізації молодшого школяра; визначає ступінь готовності до майбутньої фахової діяльності. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов моделювання педагогічних ситуацій у процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. — К.: Либідь, 1997. — 376 с.

2. Гребенюк О.С. Общие основы педагогики: учебник для студ. высш. учеб. заведений / О. С. Гребенюк, М. И. Рожков. — М.: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. — 160 с.
3. Вишковський І. Методи активізації пізнавальної діяльності / І. Вишковський // Психологія дидактики. — 2004. — № 21–22 (117–118). — С. 100–114.
4. Касьян В.І. Філософія: Відповіді на питання екзаменаційних білетів: навч. посіб. / В. І. Касьян. — 4-е вид., перероб. і доп. — К.: Знання, 2006. — 343 с.
5. Кондрашова Л. В. Методика підготовки майбутнього вчителя к педагогическому взаимодействию с учащимися / Л. В. Кондрашова. — М.: Прометей, 1990. — 160 с.
6. Лавриченко Н. М. Педагогіка соціалізації: європейські обриси / Н. М. Лавриченко. — К.: ВІРА ІНСАЙТ, 2000. — 444 с.
7. Лукашевич М. П. Соціалізація. Виховні механізми і технології: навч.-мет. посібник / М. П. Лукашевич. — К.: ІЗМН, 1998. — 112 с.
8. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: навчальний посібник / Н. Є. Мойсеюк. — 4-е вид., доп. — К., 2003. — 615 с.
9. Орлянський В. С. Конфліктологія: навчальний посібник / В. С. Орлянський. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 160 с.

УДК 378:373.3:78

Наталія МАР'ЄВИЧ

ШЛЯХИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ МУЗИЧНО-ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті окреслені шляхи фахової підготовки майбутнього вчителя до організації музично-ігрової діяльності молодших школярів у навчально-виховному процесі школи першого ступеня.

В статті намечені пути професійної підготовки майбутніх учителів к організації музично-ігрової діяльності молодших школярів в учебно-воспитательном процессе начальной школы.

In the article outlined ways of professional preparation of future teacher of initial classes are to organization of musically playing activity of junior schoolchildren in an educational-educate process of school of the first degree.

Соціально-економічні та політичні перетворення в українському суспільстві посилюють значення демократичних підходів до освітніх процесів. Надійним засобом демократизації навчально-виховної роботи з учнівською молоддю є гра. Саме ігрова діяльність є тим дієвим фактором, котрий створює умови для добровільної участі індивіда у процесі особистісного самотворення. Тому гра є бажаною не лише для дітей, але й залишається популярною серед юнацтва у період професійного вибору і фахового становлення.

Для майбутнього вчителя початкових класів уміння керувати ігровою діяльністю дітей має стати органічною потребою. Адже у формуванні особистості молодшого школяра провідна роль належить першому вчителю, який закладає надійне підґрунтя духовності й культури. Для дитини цього віку вчитель потрібен як організатор життєдіяльності, що забезпечує кардинальні потреби в самоактуалізації. Тому саме через гру педагог має змогу толерантно, ненав'язливо, технологічно культурно ввести дітей у спеціально створені виховні ситуації, що власне є основою особистісно зорієнтованого виховання учнів.

Майбутній педагог повинен усвідомлювати той факт, що серед провідних ігрових сфер почесна роль належить мистецтву, де музика посідає чільне місце. Недаремно дослідники вважають музичне мистецтво вищою формою гри (Й. Хейзінга). Втім не кожен слухач (тим більше дитина молодшого шкільного віку) підготовлений до адекватного сприймання і розуміння музичних образів. Саме вчитель повинен допомогти учням увійти в художній діалог з музикою, а найкращим шляхом до цього є музично-ігрова діяльність. Тому загальнопедагогічна й методична підготовка педагога для школи першого ступеня зобов'язана забезпечити належний рівень готовності майбутнього фахівця до організації музично-ігрової діяльності молодших школярів.

В останні десятиліття проблеми професійної підготовки вчителя початкових класів досліджувались багатьма вченими (Н. Бібік, В. Бондар, Н. Кічук, С. Мартиненко,